

de ser preceptiu en obres amb tantes referències de tota mena com aquesta— uns índexs, utilíssims, d'«antropònims, empreses i entitats culturals, organitzacions polítiques, obres literàries i publicacions periòdiques».

Epistolari Domènec Guansé

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya
jcampsar@uoc.edu

GUANSÉ (2019): Domènec Guansé, *L'exili perdurable. Epistolari selecte*, a cura de Montserrat Corretger i Francesc Foguet, Catarroja: Afers.

26 de gener de 1939. Les tropes franquistes ocupen la ciutat de Barcelona i s'inicia una brutal repressió contra la cultura catalana i les seves institucions. Hi ha gent, d'una banda, que decideix quedar-se a Catalunya i serà objecte de tota mena d'ultratges; d'altra, n'hi ha que creua la frontera i marxa a l'exili, on intentarà mantenir la flama de la catalanitat. Domènec Guansé serà d'aquests darrers. Nascut a Tarragona el 1894, potser avui dia n'és un nom amb escàs predicament entre les generacions més joves, però, en el moment d'abandonar el país, era un dels més destacats intel·lectuals: periodista, crític literari (especialment en el terreny de la narrativa, com demostren els textos apareguts a la *Revista de Catalunya*), novel·lista i dramaturg. La magnífica tesi d'Antoni Isarch, *Domènec Guansé: crítica, periodisme i narrativa (1918-1936)*, dirigida per Francesc Foguet i en vies de publicació, fa palès la importància de l'escriptor en el context cultural i literari dels anys vint i, especialment, durant el període de la República, abruptament truncat per l'inici de la guerra civil espanyola.

El volum que ressenyem, *L'exili perdurable. Epistolari selecte*, a cura de Montserrat Corretger i Francesc Foguet, aplega 125 cartes de Guansé datades entre el juliol de 1950 i el gener de 1978, un mes abans del seu traspàs. Exiliat primer a França, va formar part del selecte grup de refugiats al castell de Roissy-

---

cap manera no remet a Adolf Hitler, sinó que pertany al govern espanyol en plena guerra de la independència cubana, el qual, però, no es referia a l'«último cartucho», sinó a l'«última peseta» (nota 506, p. 223). La segona esmena, més rellevant, cal fer-la en desgreuge de Josep Carner, incapaç, anava a dir per naturalesa, de perpetrar un nyap lingüístic del calibre del castellanisme «alivi» —de fet, ni d'aquest calibre ni de cap altre; el que escriu en la carta a Puig —goso assegurar-ho sense haver-ne vist l'original— és, en realitat, «alibi», terme jurídic amb el qual la frase en què s'insereix adquireix ple sentit i una esplèndida subtils expressiva (nota 159, p. 94).

en-Brie, prop de París, on va compartir estada i penalitats amb Pere Calders, Armand Obiols, Agustí Bartra, Anna Murià o Mercè Rodoreda, entre d'altres. El desembre de 1939 s'embarcà a Marsella en el vaixell Florida rumb a Buenos Aires conjuntament amb Francesc Trabal, Joan Oliver, C. A. Jordana i Xavier Benguerel i les seves famílies; ell era solter i la solitud, en certa manera, l'acompanyà al llarg de l'existència. A la capital argentina el viatge no es va aturar i continuà el seu camí, travessant la serralada dels Andes, fins a Santiago de Xile, on els exiliats arribaren el febrer de 1940, ja que el Centre Català n'havia costejat els passatges. D'aquest viatge, cadascun dels cinc escriptors en farà el seu relat; el de Guansé portarà el títol de *Ruta d'Amèrica (del carnet d'un exiliat)*. No serà fins al març de 1963 que l'intel·lectual tarragoní decideix emprendre el viatge de retorn a una Catalunya ben diferent de la que s'havia vist obligat a marxar feia gairebé un quart de segle. No en va, la dictadura franquista era omnipresent en els estrats polítics i culturals del país.

Les cartes escrites des de Xile per Guansé tracen un diàleg epistolar entre l'interior de Catalunya i l'exili. I, en certa manera, formen part d'una xarxa coordinada per Rafael Tasis a Barcelona i que comptava amb Vicenç Riera Llorca, a Mèxic, i Ramon Xuriguera, a París, com a corresponents més destacats. A les lletres, s'hi tracten diversos temes: les dificultats econòmiques —es guanya la vida com a secretari del Centre Català santiaguí—; la direcció del setmanari *Germanor* i els problemes per tirar-lo endavant; o la fundació, amb Oliver i Benguerel, i la ulterior desaparició de l'editorial *El Pi de les tres Branques* —el nom, una nació i tres països, és una referència explícita al conegut poema de Jacint Verdaguer— a causa de l'escassa venda dels llibres publicats. Si més no això és el que es dedueix de la carta adreçada a Tasis el gener de 1951 sobre *El Rusio i el Pelao* de C. A. Jordana: «ha agradat a totes les persones intel·ligents. Cosa que significa que no ha estat un èxit precisament per a les edicions» (p. 37). També les cartes evidencien l'intent de Guansé de bastir un pont amb el món ensorrat de la República a través de la seva col·laboració a revistes de l'exili (*La Nostra Revista, Catalunya, Pont Blau* o *Ressorgiment*) o dels magnífics *Retrats literaris*. O la constant participació en els concursos literaris de l'exili, que li va servir per a estimular una producció narrativa iniciada als anys vint i trenta i que donarà lloc a peces tan interessants com *La pluja d'or* o *Laberint* (d'aquesta darrera se'n pot resseguir minuciosament la trajectòria crítica i editorial). O, fins i tot, l'intent de donar continuïtat a la tasca com a crític: la ironia impregna els comentaris sobre el magne cicle *El pelegrí apassionat*, de Joan Puig i Ferrer, qualificat com «La rierada», i la novel·la que l'inicia, *Janet vol ser un heroi*; no en va, exposa el novembre de 1952 a Benguerel que «l'encapçala un pròleg extensíssim que l'hauria pogut escriure un dels més lamentables personatges de Dostoievski. És una pedanteria que fa riure. I tota la novel·la és igualment pedant» (p. 48). Un altre esdeveniment important que reflecteix la correspondència guanseniana d'aquests anys és la decidida tasca en l'organització dels Jocs Florals de Santiago de Xile, celebrats el 1962, amb un veredict que, pel cap baix, es pot qualificar de polèmic. L'epistola-

ri també planteja qüestions que afecten l'ànim de Guansé: el sentit de la diàspora i l'enyor de Catalunya; així el 1952 confessava a Tasis que «Cada dia les possibilitats de l'exili són, pel que ens afecta, més migrades. Ja, en conjunt —ho reconec—, representa ben poca cosa» (p. 52), i dos anys després li ho corroborava: «Potser el que més falta hi faria [a *Germanor*] són comentaris sobre els problemes vius de l'interior (a l'exterior ja no queda res que sigui viu)» (p. 66). Trabal i Jordana seran dues víctimes il·lustres d'aquesta nostàlgia; sense haver pogut retornar a casa, les seves despulls encara romanen al cementiri metropolità de Santiago de Xile.

La correspondència escrita per Guansé des de Catalunya estant palesa les dificultats d'adaptació i econòmiques que va patir. Les extenses lletres, adreçades especialment als amics que ha deixat a Xile, com Roser Bru, Pere Pruna o Pelai Sala, retraten la duresa de la postguerra dels anys seixanta i setanta, «per ací corren mals vents. Marxem entre garrotades, clausures i multes a desdir», escriu poc després d'arribar, el gener de 1964, a la primera. Alhora advoca pel retorn dels exiliats per tal de treballar a favor de Catalunya des de l'interior; ho afirmava en una carta a Alexandre Tarragó el 1967: «en primer lloc, perquè a Xile no m'hi lligava concretament res ni tan sols m'havia immergit ben bé en la seva vida; segon, perquè no em vaig desvincular mai del meu país i, espiritualment, gairebé ni me'n vaig moure» (p. 167). Guansé s'esforçarà, amb sort desigual, per relligar el món cultural de l'interior i el de l'exili, escindit per culpa de la guerra, i participar en el seu redreçament, com ho fa palès l'ajut per a publicar la novel·la pòstuma de Jordana, *El món de Joan Ferrer*, cosa que aconseguirà el 1971. I també intentarà esdevenir, amb penes i treballs, un autèntic professional de les lletres —com ja ho havia estat a la preguerra—: tradueix textos de vàlua desigual, accepta nombrosos encàrrecs editorials (especialment d'Aymà, Proa i Grijalbo), i aconsegueix una tribuna pública com articulista a la revista *Serra d'Or*. Unes múltiples activitats que, tanmateix, li impediran enllestir el seu ambiciós assaig sobre prosistes i novel·listes contemporanis. Les cartes tracen, a més, un mapa del món cultural de l'època: hi trobem referències a premis, tertúlies, i a les obres d'escriptors tan significatius com Mercè Rodoreda, Manuel de Pedrolo, Teresa Pàmies o Joan Brossa, que exemplifiquen, una vegada més, la seva faceta de crític literari. A propòsit d'aquest darrer, el compara, adreçant-se a Albert Junyent el 1969, amb Antoni Tàpies: «Tothom parla de Tàpies; Tàpies és glorificat, exalçat; a Brossa el volta el silenci, ningú no el coneix, ningú no sap qui és, i no guanya ni un ral» (p. 193). Igualment hi ha espai per als comentaris sobre autors joves, fruit de la seva presència com a jurat del premi Sant Jordi: Josep Albanell o Montserrat Roig, de qui reconeix la qualitat de novel·lista, encara que considera, a propòsit d'*El temps de les cireres*, que «tant d'argument com d'estil queda una mica desballada» (p. 297). O per mostrar el desconcert que experimenta amb novel·les que podríem definir com a textualistes: escriu a Pelai Sala el gener de 1976 sobre *També les formigues*, Dylan, *algun dia ploraran de solitud*, d'Oriol Pi de Cabanyes, que «si tu et costà de llegir, jo no vaig poder acabar-la» (p. 279), cosa que s'explica pel fet que els models estètics defensats a finals dels setanta per Guansé eren els

mateixos que els de la preguerra. I és que, per sobre de tot, hi plana un desarrelament perpetu que es reflecteix en el títol del llibre escollit encertadament pels curadors: *L'exili perdurable*. Ja ho havia apuntat en una carta a Josep Tarradellas del març de 1963 tot navegant de Xile cap a Catalunya: «I, tot retornat, m'afermo precisament en la idea de la noblesa i de l'exili, siguin quines siguin les anècdotes que no deixen veure el bosc. Jo seguiré a dintre tan exiliat com a fora» (p. 111).

Cal agrair, per tot plegat, a Montserrat Corretger i a Francesc Foguet la tasca d'haver recuperat aquestes cartes. Ambdós, conjuntament, amb Antoni Isarch, són els màxims especialistes en la figura de Guansé; seves són les edicions dels aplecs d'articles de l'autor *Catalunya a l'exili* (2014) i *Retrats de l'exili* (2015). Del volum, en voldríem destacar tres aspectes més: un documentat pròleg en què es contextualitza degudament l'escriptor tarragoní; el sempre utilíssim índex de noms; i l'annotació, sobria i mesurada, al final de cada carta, lluny de l'excessiva erudició que en podria dificultar la lectura. Malgrat tot, s'hi detecten algunes imprecisions —l'editorial Adesiara té la seu a Martorell i no a Mataró (p. 29); el Rafael a què fa referència la carta 65 (del maig de 1967) no pot ser Tasis, ja que havia mort a París el desembre de 1966 (p. 169); Guansé no s'equivoca quan afirma que la col·lecció «El Nus» pertany a l'editorial Estela i no a Laia (p. 175); Josep M. Miquel i Vergés va exiliar-se a Mèxic i no a Santiago de Xile (p. 205)— o els inevitables follets d'impremta —Ramon Peypoch va néixer el 1898 i no el 1998 (p. 44)— que caldria esmenar de cara a una nova edició. Un llibre que, com bé indiquen els seus curadors, «a més de la seva vàlua autobiogràfica, les missives enviades a un gavadal de destinataris es converteixen també en la crònica col·lectiva d'un país i d'una cultura que hagué de reviure de les cendres d'una desfeta de conseqüències incalculables» (p. 28).